

Felületek fizikai kémiája

2019-20 tavasz

László Krisztina
F épület I. lépcsőház I. emelet 135

klaszlo@mail.bme.hu

<http://oktatas.ch.bme.hu/oktatas/konyvek/fizkem/felfiz>

1

Követelmények

2+0+0 v, 3 kredit

Előadás-részvétel: 67 %

2 elfogadott házi feladat (minimum-feltétel)
házi feladat

Irodalom

- László Kr.: Felületek fizikai kémiája elektronikus jegyzet
- Rouquerol et al: Adsorption by powders & porous solids - Academic 2014
- A kémia újabb eredményei 18. kötet, Akadémiai Kiadó, 1974
  - 76. kötet, Akadémiai Kiadó, 1993
- Thommes et al: Pure Appl. Chem. 2015; 87(9-10): 1051-1069

2

Tartalomjegyzék

1. A felület/határfelület fogalma, általános definíciók
2. A határfelületek csoportosítása
3. A határfelületek termodinamikája; egyensúly
4. Adszorpció, fiziszorpció és kemisorpció
5. S/G határfelületi jelenségek:
  - az adszorpció/deszorpció mérése
  - adszorpciós izotermák és értelmezésük
  - az adszorpciós adatok feldolgozása
  - termodinamikai modellek: Langmuir, BET, DR
  - fajlagos felület, felületigény és kritikus méret, pórusméreteloszlás, felületi energia
  - adszorpciós hő

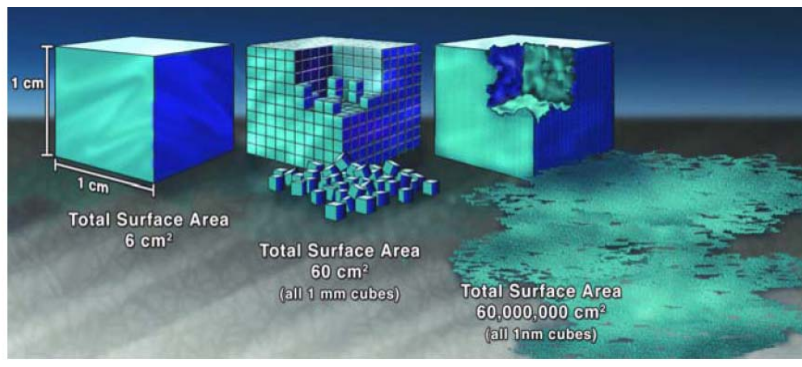
3

6. S/L határfelületi jelenségek:
  - nedvesedés
  - adszorpció
  - adszorpciós izoterma típusok és értelmezésük, modellek
  - nemionos rendszerek, gyenge elektrolitok
  - korlátlan és korlátolt elegyedésű folyadékok
7. Kemisorpció
8. A határfelületi folyamatok kinetikája; szorpció/deszorpció, felületi borítottság, felületi diffúzió
9. Heterogén katalízis; - a LH és az ER modell
10. Alkalmazások: elválasztástechnika, anyagtudomány, környezeti jelenségek, energetika

4

Részecskeméret vs. felület

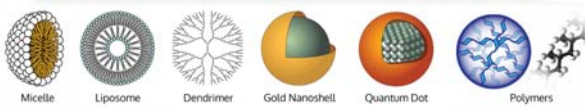
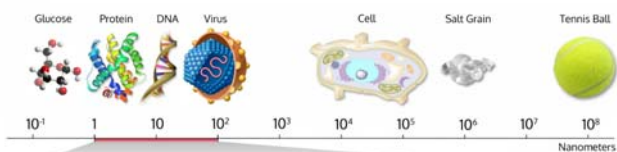
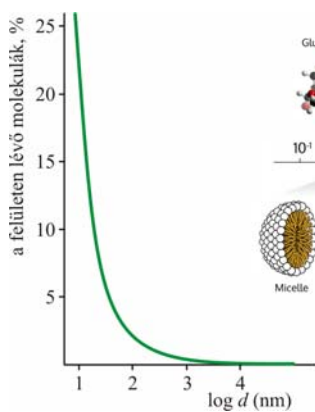
1 kocka 10^3 kocka 10^{21} kocka

Felületi és tömbfázisbeli részecskék aránya
felület/térfogat arány

„God created space, and the devil created surface”

Wolfgang Pauli

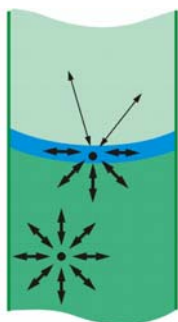
Fajlagos felület [m²/g]

A felületi és tömbfázisbeli molekulák arányának részecskeátmérő-függése

Gömb: $A=4\pi r^2$

$$A_s = \frac{\text{felület}}{\text{tömeg}}$$

Miért kitüntetett a felületi pozíció?

$$\gamma = \left(\frac{\partial G}{\partial A_s} \right)_{p,T}$$

felületi feszültség

intenzív sajátság, munka/felület; erő/út

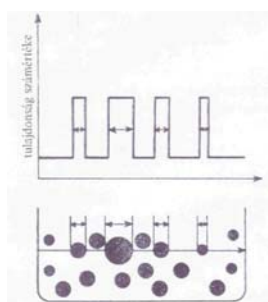
	$\gamma^{293\text{ K}}$ mJ/m ² vagy mN/m	kölcsönhatás
He(l)	0,308 ^{2,5 K}	diszperziós
n-hexán	18	diszperziós
víz	72	H-híd
Hg(l)	472	fémek kötés
BaSO ₄	10 ³	ionrács

7

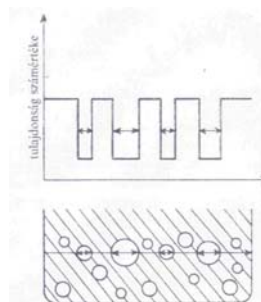
„Nagy felület” előállítása

1. Diszpergálással (top down)

inkohereus

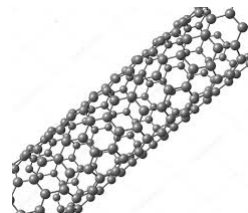

koherens rendszerek

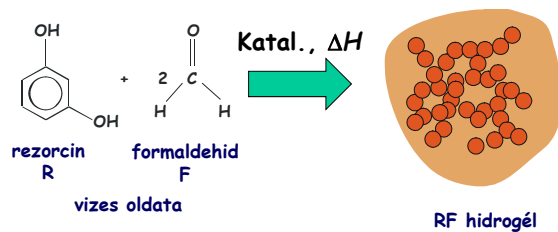

8

2. Szintézissel (bottom up):
pl. gőzfázisú rétegleválasztás

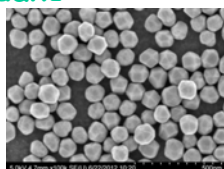

pl. szol/gél eljárások

9

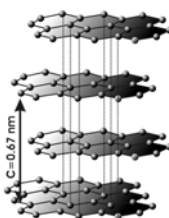
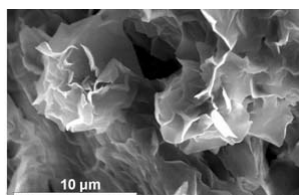
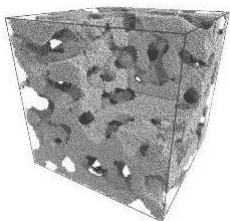
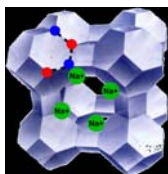
Példák1

tömör
halmaz
monolit
üreges
pórusos

10

Példák2: pórusos rendszerek

független
hálózat (network)
szabályos
alaki (geometriai)
ismétlődő
szabálytalan
hozzáférhetőség

11

Részecskék, méretek és méreteloszlások

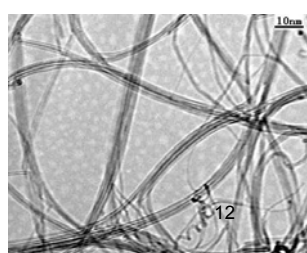
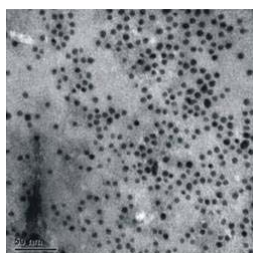

A részecskék jellemzése
-méret

tartomány
eloszlás
-alak (morfológia)

alaki tényező

nanorészecskék
a d/l arány $1,5 \cdot 10^3$ is lehet

Miért fontos a méret(eloszlás)?

A gyakorlati alkalmazás során meghatározó

Folyási/tárolási tulajdonságok
 Szűrhetőség
 Reológiai tulajdonságok (viszkozitás)
 Tapadás (agglomerálódás)
 Porzás
 Ülepedés
 Aktivitás/reakciósebesség (pl. katalizátorok)
 Oldódási , felszívódási sebesség (pl. gyógyszerek)
 Gázmegkötés sebessége, mértéke
 Vízmegkötés (hidratáció)
 Nedvességfelvétel
 Égési sebesség (üzemanyag)
 Belégzés után megtett út (bekerülés a tüdőbe)
 ... és így tovább

13

A részecskék mérete egy halmazon belül különböző lehet:

Monodiszperz: azonos méretű részecskék halmaza (szűk méreteloszlás)

Bi...

Polidiszperz: különböző méretű részecskék halmaza (széles méreteloszlás); polidiszperzitási tényező: PD

$$\bar{x}_N = \frac{\sum x_i \phi_i}{\sum \phi_i} \quad \bar{x}_W = \frac{\sum x_i W_i}{\sum W_i} \quad PD = \frac{\bar{x}_W}{\bar{x}_N}$$

x_i : a részecske mérete, ϕ_i súlyozó faktor

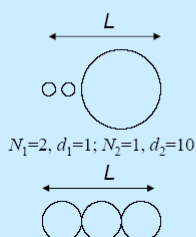
Minden részecske egyenlő: ϕ_i a darabszám SZÁM SZERINTI ÁTLAG

Vannak egyenlőbbek: ϕ_i a felület FELÜLET SZERINTI ÁTLAG
 tömeg TÖMEG SZERINTI ÁTLAG
 térfogat TÉRFOGAT SZERINTI ÁTLAG

...

14

Példa:

$$\bar{d}_N = \frac{L}{N} = \frac{\sum L_i}{\sum N_i} = \frac{\sum d_i N_i}{\sum N_i} = \frac{1 \times 2 + 10 \times 1}{2 + 1} = \frac{12}{3} = 4$$

Az átlag-golyó átmérője: 4.
Jelentése: 3 átlag-golyó ugyanolyan L hosszúságú füzért ad, mint az eredeti

Legyen egy zsáknyi az előbbi, azonos anyagból készült golyókból. Válasszuk őket szét alkalmas módszerrel és mindegyik frakciónak mérjük le a tömegét. Számoljuk ki az átlagos átmérőt a tömegek szerint:

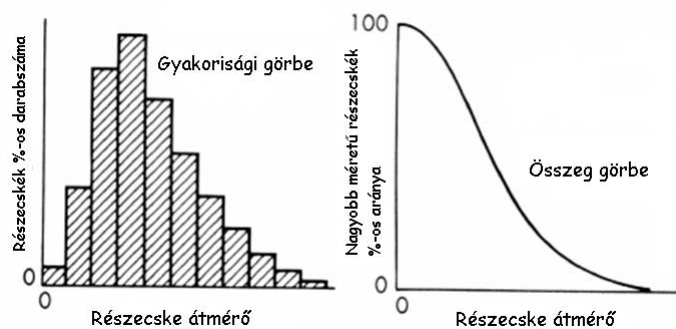
$$x = \frac{\sum x_i \phi_i}{\sum \phi_i}$$

$$\bar{d}_W = \frac{\sum d_i W_i}{\sum W_i} = \frac{\sum d_i d_i^3 N_i}{\sum d_i^3 N_i} = \frac{1^4 \cdot 2 + 10^4 \cdot 1}{1^3 \cdot 2 + 10^3 \cdot 1} = \frac{10002}{1002} = 9,98$$

A polidiszperzitási tényező $PD = d_W / d_N \sim 2,5$

15

Méreteloszlás

Differenciális méreteloszlás Integrális méreteloszlás

16

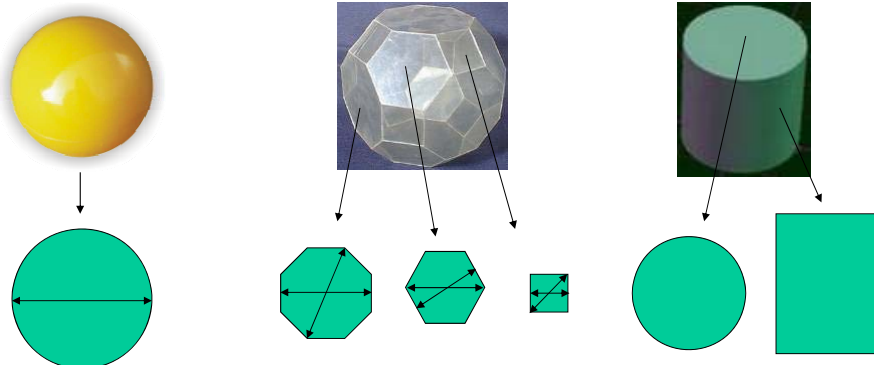
Módszerek és mérethatárok

Szita	25 μm - 125 mm
nedves szita	10 μm - 100 μm
Ülepítés (H_2O)	1 μm felett
Centrifugálás	5 μm alatt
Mikroszkóp	200 nm - 150 μm
Ultramikroszkóp	10 nm - 1 μm
Elektronmikroszkóp	
(pásztázó - SEM,	
transzmissziós - TEM)	1 nm - 1 μm
Fényszórás	1 nm - néhány μm

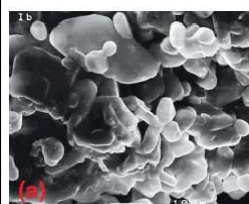
a különböző kísérleti módszerek eltérő módon „érezkelik” a polidiszperz rendszereket, mert a frakciók más-más tulajdonságaira „érzékenyek”

17

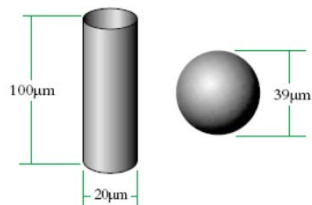
Részecskeméret? Átlagos méret, de milyen ?

Ibuprofen kristályok (SEM)

Az ekvivalens gömb (itt: azonos térfogat)

- Egyetlen mérettel (r vagy d) jellemezhető

- Jellemzői ennek alapján könnyen számíthatók:

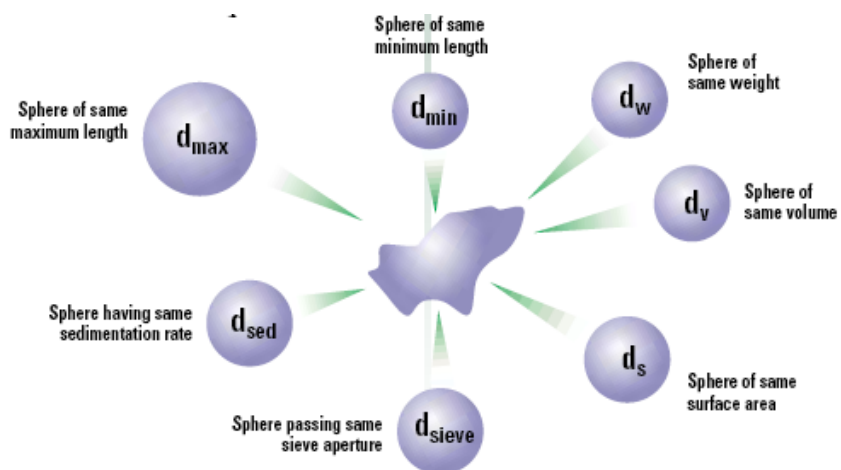
$$V = \frac{1}{6} \pi d^3 \quad S = \pi d^2 \quad m = \frac{\rho}{6} \pi d^3$$

- Egyszerű és kényelmes

Size of cylinder		Aspect Ratio	Equivalent Spherical Diameter
Height	Diam.		
20	20	1:1	22.9
40	20	2:1	28.8
100	20	5:1	39.1
200	20	10:1	49.3
400	20	20:1	62.1
10	20	0.5:1	18.2
4	20	0.2:1	13.4
2	20	0.1:1	10.6

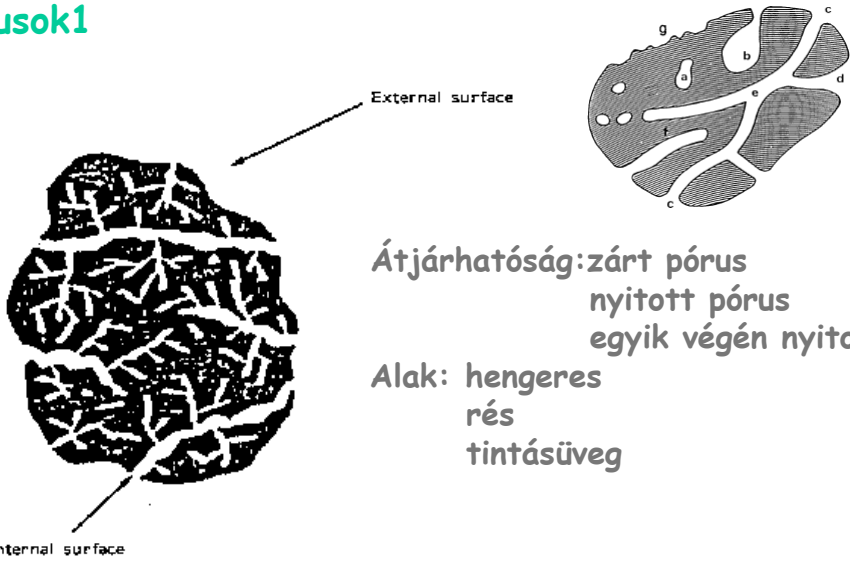
19

Az ekvivalens gömb mérete is módszerfüggő

20

Pórusok1

External surface

Internal surface

Átjárhatóság: zárt pórus
nyitott pórus
egyik végén nyitott

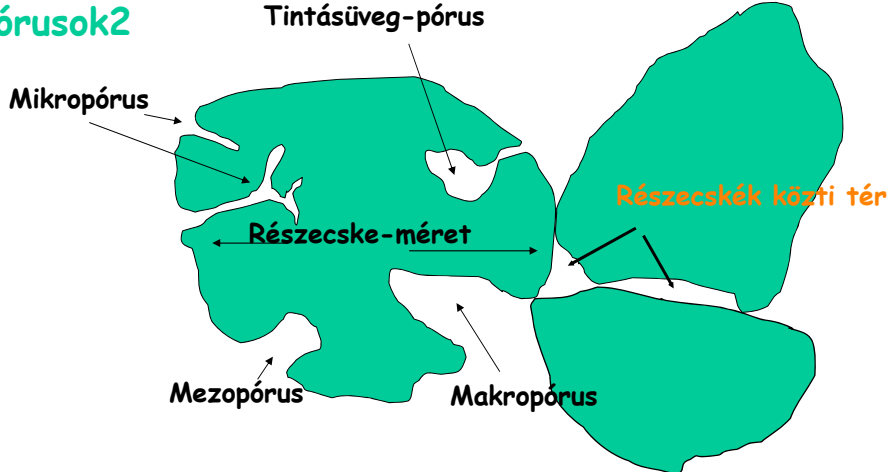
Alak: hengeres
rés
tintásüveg

Porozitás

$$\varepsilon = \frac{V_p}{V_p + V_{szil}} = \frac{\rho_{abszolút} - \rho_{látszólagos}}{\rho_{abszolút}}$$

21

Pórusok2

Mikropórus

Mezapórus

Makropórus

Tintásüveg-pórus

Részecske-méret

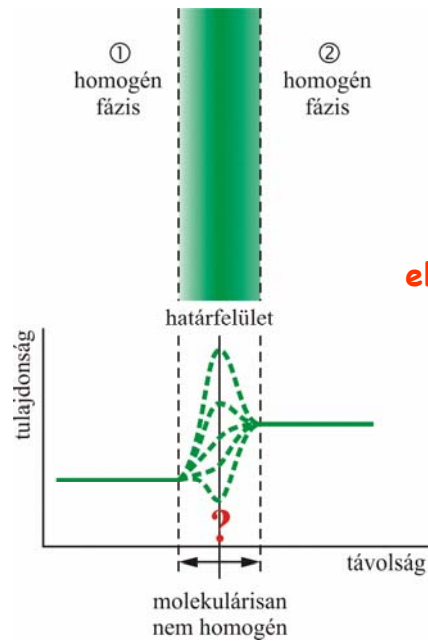
Részecskék közötti tér

IUPAC-osztályozás méret szerint (1984):

- mikropórus $d < 2 \text{ nm}$
- mezopórus $2 \text{ nm} < d < 50 \text{ nm}$
- makropórus $d > 50 \text{ nm}$
- további „alosztályok”: ultramikropórus, szupermakropórus

22

Határfelület

elválaszt és összeköt

23

A határfelületek csoportosítása

1. érintkező fázisok

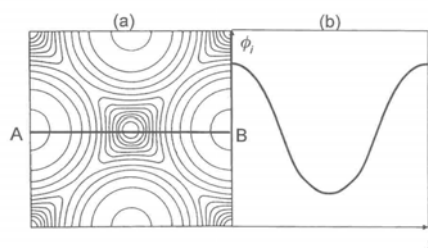
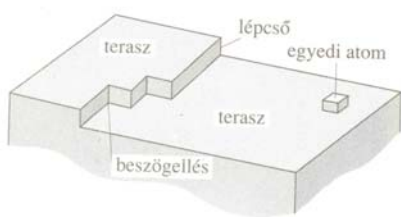
halmazállapota:

S/S; S/L; S/G; L/L; L/G

24

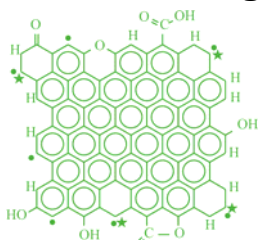
2. geometria: sík vs görbült

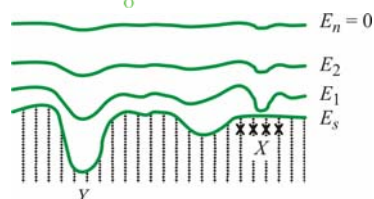
He atom szilárd Xe (100) felületen

25

3. energetikai szempontból kis és nagyenergiájú homogén és heterogén → energiaeoszlás

„aktív” hely

Polányi Mihály (1891-1976)
magyar-brit fizikokémikus ²⁶

